

בשערי היצירה האמנותית

מה שלא יהיה הדבר מופלא בעיני אלה, העומדים תוך סבך עולמנו, שבחינו הרוחניים כובש לו מקום יסוד מתחדש, היצירה האמנותית, אין להסיח את דעתנו משנוי ערכים זה. ביתר דיוק יש כאן להדגיש, שהיצירה האמנותית כובשת ליה את חיינו הרוחניים, בין שאנו רוצים בכך ובין שאין אנו רוצים בכך. אמנם לפנינו היתה זו נראת כסתירה לרוח האומה—אם גם בטעות. אך כעת היא חדלה מלהיות אידיאל לבד, אידיאל שהנהו מנת חלקם של זרים, היושבים באהלי יפת. לא מעבר לתחום פרושות יריעותיה, כי אם תוך תוכנו היתה הכרח. אם גם הכרח עלוב במדה מבהילה, המצב הזה מדריך מנוחתם ומדרבן את אלה, שטרם הסכימו לפושריות רוחנית הזאת, שהיתה מנת חלקנו דוקא בדור האחרון.

אנו עדים למחזה עצוב: הרוחניות, תמציתה המהותית בגלוייה העצמיים של כל אומה, הגלתה מחייה של האנושיות ואת מקומה ירשה שיגרא סיסמתית זו או אחרת. לכן יש בזהירות רבה לקבל את כל ההנחה הזאת, שכאילו אנו חוזרים אל מקורות הרוחניות. כי העברת חיינו הרוחניים אל שטחים חדשים—היצירה האמנותית, יכולה גם היא להיות לא יותר מאשר שיגרא. ודא עקא. אלה אינם רואים, שגם כאן יכול להכות בנו בולמוס החקוי לבד. לא תמיד עם תופעה הזאת מתגבש רצון יצירה לרוחניות.

האם אין כאן התייפפות סתמית? כי כבר לסקירת עין ראשונה יתעורר חשש, שאין בשאיפה הזאת רצון יוצר ארז האחדות ההחלטית, אלא פרפורי שעה, ולו רק של קצרת שבמקצת זיפנות רוחנית.

אמנם כל אלה, הרואים ברוחניות הצרופה מבצרה של האומה, באשר בה מתגבשת, בככור-ההתוך כל היתה הנפשית, בודאי ירגישו שקרקע בתולה זו עלולה להצמיח כוחות יוצרים. זו הנה בכל מהותה פרי הגלוי המטפיסי לגזע כולו, על כל הטרגיזם שבו ועל כל לבטיו, החבויים מפני עין זרה, ואם יתכן עוד לשוב אל מקור לא-אכזב זה, אפשר הידי על ידי כן להפרות את הרוח בצורות יצירה אמנותית טהורה; כמובן, שכמוה טרם קמה לאומה. כי ברוב המקרים, אם גם התבטאה האומה בצורה אמנותית, נבלעה זו תוך ההרגשה הדתית, שהיתה מעצמה כופה על חזות אמנותית במשך דורות. וממילא מובן, שזו נבלעה כליל תוך רצון כללי, שנוקף על חשבונה של הדת היוצרת. במדה, שלא כאן המקום לבדוק את יחס הגומלין, שבין הדת והאמנות ביצירתנו הרוחנית במשך אלפי שנים,—לכל אומה בטוי אמנותי שלה—אל לנו לעצום את העינים מפני העובדה הקיימת כבר, עד כמה שהיא מקורית. היצירה האמנותית תופסת כיום מקום חשוב לא רק בחברתנו המתחדשת, כי אם בכל אתר ואתר, שם הקבוץ היהודי הגיע לידי התבטאות עצמית כל שהיא, אם גם לעתים בלשון זרה.

עד כמה שלא נתיחס בפסימיות לעתידה של האמנות, לגלוייה העצמיים מבחינת בטויה הטהור ולתפקידה החברתי, מתבלטת ועולה העובדה, שבחינו היצירה האמנותית על כל מקצועותיה יוצאת כיום מגדר של אידיאל מפשט לבד, ואף מגדר של פסידו-עממיות ידועה ומתקרמת קרום יצירה רב גוונים, המפותל בכל גידיה וזרמיה המפכים, אם גם במצער, ומחדשים את רוחו היוצר של העם. אך עיקר העיקרים הוא עד כמה שיש בדבר מן ההכרחיות ההחלטית הבלתי מזויפת.

אולם—אולם מה דלים וצנומים הערכים האמנותיים העצמיים. הנוצרים אצלנו בדור האחרון, והכוונה היא לאו דוקא לנוצר בארץ. לכאורה הקימונו בדור האחרון אמנים, מכל המינים: ציירים, קומפוזיטורים, פסלים, משחקים, ריזיטורים וכדומה, בעלי שעור-קומה, שאת מיטב כוחותיהם מוסרים ליצירה האמנותית תוך אומה זו או אחרת, ואף על פי כן—

יש וסוברים שהדור אינו מוכשר לכך ויש מדברים בגלוי על סילוק השכינה מן האנושיות כולה וממילא מובן, שמשפיע הדבר גם על עצוב ערכינו האמנותיים גם בתוך חברתנו העצמית. אין רוצים להודות בכך, שהמרץ המגובש של האנושיות כולה אינו מרוכז ליצירת ערכי רוחניות צרופה, כי אם לתגבורת כוחות מיכניים-טכניים בשם עושר ואושר אנושי מדומה; כאילו לא הרוחניות היא המטרה הסופית של כל אומה ואומה, אלא עשרה החמרי, שבעקבותיו יבוא גם האושר הרוחני—כמה אונאה וזוגית בכל הנחת כזב זו זו! החברה האנושית מתבססת כיום על היסוד של רדיפה אחר עושר, כאילו היה הדבר לצו התקופה, על כן אולי צודקים אלה הבאים לציין את תקופתנו, כתקופה כספנית—ותו לא.

עד כמה שזה לא יגע בשאלת היצירה האמנותית, זו שלפנינו, אל נא תזדהה תגבורת הכוחות המיכניים עם מיכניות המחשבה האנושית. זו האחרונה אינה רק תופעת המאה העשרים ואף אינה קשורה קשר החלטי עם צמיחת הכוחות המיכניים, שהנם כשהם לעצמם בלי ספק יותר תוצאת מיכניות המחשבה, מאשר זו תוצאתם הם. מיכניות המחשבה הופיעה בכל פעם, תרבות או לאום זה או אחר מחמת מצוי כל כוחותיו היוצרים או בשל הרס אחדותו הנפשית, שהנה תופעה די מצינית לסילוק השכינה—לא עצרו כוח לראות באספקרית החזות היוצרת, כי אם לחטט חטוטים כל שהם בהיקף האימפרי-נסיוני, שעליו אמרו לבנות את פועל ידיהם, וכמובן, שהנסיון האימפרי, ממילא, הוביל לנקודת התאבנות מסכנת ומכפיפה, כשבמקום החזות היא מעמידה את שופרת המיקרוסקופ או הטילסקופ. תוך שפופרת זו נקברה הרוח היוצרת. סילוק השכינה, במובן הנעלה, הנה המצינית ביותר את אפסותה של הוויה על-אישית, שהנה המקור האחדותי לרובי הגלויים הרוחניים. מכאן יש לראות, שכל לאום או כל תרבות הנם כמעגל קסמים, שאין מחוץ להיקפו מה שאין בפנים היקפו, כי הא בהא תליא, ולהפך: מה שקיים מחוץ לקו ההיקף קיים במדה, שהוא גם תוך קרה היקף הדרוך, אלא שאין להחליף מין שלא במינו: היקף המעגל בהיקף של היצירה האמנותית. תופעות הללו חזרו ונשנו בתולדות האנושיות והן מוכיחות רק, שהנה נסתים פרק אחד בשלשלת היצירה האנושית ואין מה להוסיף לתרבות הזאת, על אחדותה.

אין לראות כאן שובע תרבותי, כדבר הזה בלתי אפשרי הוא. הוא געדר מציאות עצמית, כי השובע אינו ממדת התרבות; ושוב: איזה עם יוצר או יוצר עצמו שבע תרבות הוא?! כל עוד רוח יצירה עמו אין הוא יודע שקט, ואי-השקט הנפשי, שמקורו בזעזועים מטפיסיים, הנה הערובה לרוח היוצרת. אבל באם אי-השקט המטפיסי הזה נהפך לגורם תחושת לבד (כשם שרוצים לראות כזאת הפסיכואנליטיקאים בטעות גסה וזדונית כיסוד הכל) או לתופעת פרפורים גשמיים, אזי סמן מבהק הוא לסילוק הכוחות היוצרים.

על רקע רעיוני זה תובן גם השאיפה להבחין בין שתי הרשויות ביצירה האמנותית: בטויו והיקף. ואין הדבר פשוט לגמרי. פרפורי זרמים אמנותיים שונים בדור האחרון לא רק שלא הועילו להארת השאלה הזאת, אלא במדה רבה גם מנעו בעד עצם הברור. אלה סטו מן העיקר, כגון האכספריסיוניזם או הפוטוריזם, והבליטו יסודות לגמרי לא ראשוניים ביצירה. מני אז הופיעו הבטוי וההיקף, כשתי רשויות נבדלות, שלהן גם שני מקורות יניקה שונים זה מזה תכלית שגוי. הראשון מקורו בהוויה על-אישית והשני מצא לו אסמכתא באינטואיציה התחושתית, שבשטח האני העצמי או האני הקבוצי-חברתי. מכאן גם נובעת הסתירה הגדולה שביניהם: הראשון—לצדו חוקי אוביקטיביזציה, שפירושם התרוממות מעל החומר הגלמי למען עצוב היחידה האחדותית ורוממות רוח בכלל, והשני—כפות הנהו ומשוכנע לפרפורי האני, לסוביקטיביות מחלחלת, כאומרת לצפות הכל בסיוטיה. משום כך גם הבדלי תפיסה וגישה לשתי הרשויות. הבטוי הנהו הפרק המסובך ביותר ביצירה האמנותית. למרות כל המאמצים עד היום לא נפתרה חידתו. הוא פרי האחדות הנפשית, זו שתמיד מתוך הוועויעים המטפסיים מובילה אל אידיאל היצירה. זו היא דרכו של הבטוי האמנותי, שאינו נבלע תוך חלחלי הסער האישי-תחושתני. ואף אינו מתכוון להתיפות גנדרנית לשם מציאת חן. הוא גבר על כל אלה ועובר לשטח, שכולו הנהו עצמיות אחדותית של העליון. כאן גם מקור ההבנה של הבטוי ביצירה האמנותית. מבחינה הזאת רחוקה היא מלהיות כלי שרת של שיגרא חברתית זו או אחרת, של מעמד זה או אחר.

אף פעם לא תעלה השאלה המחוכמת של אנשים ידועים בדבר התאמתה לחברה, ולצרכיה, כי זו אינה מחייבת ולא כלום. הבטוי האמנותי הנהו מציאות עצמית. מכאן שהיצירה האמנותית על כל טהרתה הנה פרי רוחו היוצרת של היחיד המבודד בתוך לבטי זעזועיו ואימתו, אשר תקונן בנפשו. אך בכל גלוייה הנה מעורה תוך חזותו הכללית של הגזע, תוך הגזעיות. בה מתבטאת גם עצמיותו של הגזע (ואין הגזעיות שאלה אתנוגרפית). אולי יותר מאשר במקצועות יצירה אחרים, אך אין היא נשארת תוך המסגרת המצומצמת, כי אם נעשית קנינה של האנושיות כולה. על כל פנים של אלה, הנושאים על כתפיהם קמרון היצירה הרחנית. כן גם דינה ביחס לפוחות האינטילקטואליים: זו לא היתה ואף לא תהיה קשורה עם התפתחותם. לא פעם אמנם נראה, שאלה לקחו להם לעצמם בחכירה את היצירה האמנותית, כאילו היו אלה פונדקאים בבתי מרוז לממכר מים מרעננים: היצירה האמנותית!—לא ולא. אין האמנות נתפסת באינטילקט, כי אם בכוחות אחרים לגמרי. משום כך גם אין היא רכושם של יחידים נבדלים. זו מוכרחה להיות... כן, היא מוכרחה!—להיות קנינה של האומה כולה, של העם, באשר הוא הנהו בכל זעזועי הווייתו מקור החזות האמנותית. אין יצירה אמנותית שתהא מעבר לגבולות העם, אם גם מן ההכרח, שתתרומם לדרגת עצמיות עליונה בלתי תלויה. ג. מ.

ש. שלום

סימפוזייה של כרף

ייל כרף מט, בפהק השעון פהוקו האחרון, הרוחכות אין אדם נסתם גם הטרם רסחזות תפהון. טפעוף אין ראי נוגע אט-אט פרקמות שפפזר ועל ענד רשפי אור, ערוכים טור מור זר סות ירר. וסבל צבא היום שהמה והשגיא מתהלה רק אני. פליט עצמו, עצם זר, שנאף ושכר והפל בקרי. סחפיון קר חלון עין זכוכית שקינה תהם נפמט פי דם ירעמי אין סאום פפמט, פי סתום קר חזון וחלום. ירעמי אי-שם בין שררות עזבון צף גהר שפמון פטימיו אין גון משחיר נוף אינן בין שביבי תפתעון. ושפכו שפף סת נסתפג רעולם בזה כרף אין אדם ואין רטט, אין אה, אין רב אשר ין, הילי נסתם...

אולם חי האש בלבכי הרועד, חי לחשי האוכר, סופדכם קפאון עוד אחריר בשמשון— רחוכות קלא צילי וקלא הר! בחבכם עוד יולד זה צחוקי הגולש מקלחת היש זה העו, הסתרים ידפק על קר תרים וקר שיר שפמון יגרש! יקום בכם עוד צו אחד, צו גדול שפלי רסון וקו? יתגלגל ויהר סני שחור אלי שחור והנשיק אל כרדו את הפל. עוד תאכרו בפטרבל של אחרית ויסוד עוד תדעו את הסוד של הלקת אותו סנה באדם הרוצה, באדם המחולל עזמיות. יתרוסם, יתלקח החנוק וסחפיל בקל אכן נגל. קר הסרי, הגאון עוד ישאג תפהון. בארי מרכצו הספיל.